

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

Jurisprudence
Cultural studies
Medical sciences
Technical science
Historical sciences
Biological sciences
Pedagogical sciences
Psychological sciences

№34(193) 2023

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №34 (193), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**

Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE aademician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorski w Bydgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarova** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor -profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

Нікіфоров Д.М., Ясніковська С.М. УСКЛАДНЕННЯ ВАГІТНОСТІ І ПОЛОГІВ ПРИ ЕНДОМЕТРІОЗІ.....	44
Nikiforov D.M., Jasnikovska S.M. COMPLICATIONS OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN ENDOMETRIOSIS	44
Печеряга С.В., Хомич М.В. МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ РАКУ МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ.....	47
Pecheriaha S.V., Khomych M.V. BREAST CANCER DIAGNOSTIC METHODS DURING PREGNANCY	47
Sas A.V., Melenko S.R. COMPARISON OF THE INCIDENCE OF LEPTOSPIROSIS IN DIFFERENT COUNTRIES AND ESTABLISHMENT OF THE CAUSES OF INFECTION	50
Солодка О.С., Ясніковська С.М. УСКЛАДНЕННЯ І НАСЛІДКИ ЗАГРОЗЛИВОГО АБОРТУ. ВІДШАРУВАННЯ ХОРІОНУ, ЯК НЕСПРИЯТЛИВА ПРОГНОСТИЧНА ОЗНАКА ДЛЯ ВАГІТНОСТІ.....	54
Solodka O.S., Jasnikovska S.M. COMPLICATIONS AND CONSEQUENCES OF THREATENED ABORTION. DELAYING OF THE CHORION AS AN ADVERSE PROGNOSTIC SIGN FOR PREGNANCY.....	54
Шуст Н.В., Ясніковська С.М. МІОМА МАТКИ І ВАГІТНІСТЬ	56
Shust N.V., Yasnikovska S.M. UTERINE FIBROIDS AND PREGNANCY.....	56
PSYCHOLOGICAL SCIENCES	
Слободян О., Кізь О. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ЗАКЛАД ОСВІТИ ЯК ПРОСТІР ПЛЕКАННЯ СТІЙКОСТІ У ЧАСІ ВІЙНИ.....	58
Olena S., Kiz O. DEVELOPMENT OF THE EMOTIONAL SPHERE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS: EDUCATIONAL INSTITUTION AS A SPACE FOR CULTIVATING RESISTANCE DURING WAR.....	58
TECHNICAL SCIENCE	
Сиротина Ю.Н. СРАВНЕНИЕ СТОИМОСТИ СТРОИТЕЛЬСТВА ДЛЯ ТЕХНОЛОГИЙ «БЕТОННОЕ ПОЛОТНО» И МОНОЛИТНОЕ БЕТОНИРОВАНИЕ	65
Sirutina Yu.N. COMPARISON OF CONSTRUCTION COST FOR "CONCRETE WEB" TECHNOLOGY AND MONOLITHIC CONCRETING	65
JURISPRUDENCE	
Овод И.В., Кочеткова Д.Д. ГЛОБАЛИЗАЦИЯ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН	68
Ovod I.V., Kochetkova D.D. GLOBALIZATION OF RIGHTS AND CITIZEN FREEDOMS.....	68
Прядко М.Ю., Моїсеєнко Д. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НЕГАЙНОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	70
Pryadko M.Yu., Moiseyenko D. M. PROBLEMATIC ISSUES OF IMMEDIATE ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS ARISING FROM LABOR RELATIONS.....	70
Соца Відал А.-К., Моїсеєнко Д. М. ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ПРО РЕКВІЗИЦІЮ МАЙНА ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОТРЕБ	74
Soza Vidal A.-K., Moiseyenko D. M. FEATURES OF JUDICIAL CONSIDERATION OF DISPUTES REGARDING PROPERTY REQUISITION FOR MILITARY NEEDS	74
Тен К.Р., Моїсеєнко Д. М. ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ВИЇЗДУ ДИТИНИ ЗА КОРДОН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	78
Ten K.R., Moiseyenko D. M. PROCEDURES FOR A CHILD'S DEPARTURE ABROAD DURING THE STATE OF WAR	78
PEDAGOGICAL SCIENCES	
Егенісова А.К., Айқожа Ә.А. ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ	82
Yegenissova A.K., Aikoja A.A. DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN THROUGH THE SUBJECT OF LITERARY READING	82
Егенісова А.К., Қарабалина Д. ҮЙІРМЕЛЕР МЕН САБАҚТАН ТЫС ІС-ШАРАЛАРДЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	87
Yegenissova A.K., Karabalina D. THE IMPORTANCE OF CLUBS AND EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN THE EDUCATION OF STUDENTS	87

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Слободян Олена,

магістрантка факультету педагогіки і психології

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Кізь Ольга

кандидатка психологічних наук,

доцентка кафедри психології

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-34193-58-64](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-34193-58-64)

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ЗАКЛАД ОСВІТИ ЯК ПРОСТІР ПЛЕКАННЯ СТІЙКОСТІ У ЧАСІ ВІЙНИ

Olena Slobodyan,

Master's student of the Faculty of Pedagogy and Psychology

Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk

Kiz Olga

candidate of psychological sciences,

Associate Professor of the Department of Psychology

Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk

DEVELOPMENT OF THE EMOTIONAL SPHERE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS: EDUCATIONAL INSTITUTION AS A SPACE FOR CULTIVATING RESISTANCE DURING WAR

Анотація.

Стаття присвячена дослідженню психологічних особливостей розвитку емоційної сфери в молодшому шкільному віці. На основі аналізу теоретичних та прикладних досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців розкрито вплив соціальних чинників на розвиток емоційної сфери молодших школярів. Із використанням психодіагностичного інструментарію проведено дослідження шкільної тривожності молодших школярів як індикатора емоційного благополуччя.

Abstract.

The article is devoted to the study of the psychological features of the development of the emotional sphere in primary school age. Based on the analysis of theoretical and applied research by foreign and domestic scientists, the influence of social factors on the development of the emotional sphere of younger schoolchildren is revealed. With the use of psychodiagnostic tools, a study of school anxiety of younger schoolchildren was conducted as an indicator of emotional well-being.

Ключові слова: емоційна сфера, емоції, тривожність, молодший школяр, учбова діяльність, психолого-педагогічний супровід, психокорекція.

Keywords: emotional sphere, emotions, anxiety, primary school students, educational activity, psychological and pedagogical support, psychocorrection.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні у контексті реформи «Нова українська школа» стратегічна мета функціонування освіти полягає у переході від «школи знань» до «школи компетентностей», створенні сприятливих психолого-педагогічних умов для цілісного психічного розвитку і особистісного становлення дитини, її виховання і навчання, соціальної адаптації, успішної соціалізації, формування життєстійкості, спрямування на творчість і самореалізацію. Для всебічного розвитку та нормального перебігу різних видів діяльності молодшого школяра, мобілізації його пізнавальних і особистісних ресурсів потрібна збалансованість емоцій, позаяк порушення емоційного балансу спричиняє емоційні розлади, тривожні стани, зниження самооцінки та погіршення результатів учбової діяльності.

Повномасштабна російсько-українська війна поставила перед освітянами нові виклики, зумов-

лені необхідністю створення власної системи психолого-педагогічного супроводу дітей під час війни задля збереження їхнього психічного здоров'я, стабілізації емоційного стану, плекання стресостійкості, адаптації до складних умов життя [2]. Хронічні кризові обставини воєнного часу зумовлюють пошук ефективних стратегій психологічної допомоги дітям, позаяк дитячій психіці потрібна належна підтримка як батьків, так і педагогів та психологів, щоб впоратись зі складними емоціями, тривожними думками та пережити цей непростий час без шкоди для ментального здоров'я та з перспективою на посттравматичне зростання.

Особливо актуальним в сучасній практичній, віковій та педагогічній психології є завдання дослідження емоційної сфери молодших школярів із метою розкриття причин виникнення та механізмів подолання негативних емоційних станів задля покращення психічного самопочуття дітей та забезпе-

чення окреслених Державним стандартом початкової освіти принципів цінності дитинства, розвитку особистості, радості пізнання тощо. Навички конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект є запорукою успішної самореалізації людини в сучасному світі і суголосні компетентностям і навичкам, описаним у Європейській рамці ключових компетентностей «Особистісні, соціальні компетентності та навчання вчитися» (LifeComp), які у 2018 році віднесені Рекомендацією Ради Європейського Союзу до ключових компетентностей для навчання впродовж життя.

Наукове підґрунтя для розробки проблеми створюють положення фахівців про: генетичний підхід до дослідження емоційно-почуттєвої сфери (С. Максименко, О. Саннікова, О. Чебикін); емоційний розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу (І. Бех, О. Запорожець, О. Кононко, С. Кулачківська, О. Кульчицька, С. Максименко, І. Сопрун, Т. Титаренко, М. Халько); дослідження особливостей та психолого-педагогічних умов розвитку молодшого школяра (Н. Бібік, І. Жаркова, Я. Кодлюк, В. Котирло, З. Онишків, О. Савченко, О. Янкович); вивчення емоційного компонента психіки людини (Г. Мозгова, Ю. Приходько, С. Ставицька), дослідження негативних емоційних станів дітей (Є. Гейко, О. Винославська, В. Зливков, О. Кононко, Е. Помиткін), виховання емоційної культури та культури почуттів молодших школярів (Р. Калініна, Л. Кондрашова, В. Поплужний, Л. Соколова, О. Турська), дослідження емоційного інтелекту молодших школярів (М. Шпак); профілактики і корекції тривожності (Л. Долинська, В. Поліщук, Л. Помиткіна, С. Томчук, М. Томчук, Л. Уманець, Н. Чепелева, Т. Яценко тощо); впливу емоційних станів на психічне здоров'я молодших школярів (О. Гордова, О. Завгородня, Н. Коцур, С. Куриленко, М. Тихонова) тощо.

Молодший шкільний вік є не лише віком ефективності протікання процесу інтелектуалізації, а й періодом становлення емоційної сфери, яка відіграє велику роль у розвитку багатьох життєвих функцій. Завдяки специфічним особливостям вікового розвитку молодших школярів, прояв їх емоцій може змінюватися залежно від суб'єктивних переживань, пов'язаних з руйнуванням функціонуючих структур і побудовою своєї неповторної ідентичності. Неможливість самостійної регуляції прояву емоцій призводить до не бажаних емоційних змін, що можуть виступити певними деструкціями у поведінці дітей як наслідок погіршення механізму її адаптивної поведінки, спрямованої на усунення причин фізичної або психологічної небезпеки.

Негативні емоції дитини – це емоції, засновані на неприємних для неї суб'єктивних переживаннях, які запускають механізм адаптивної поведінки, спрямованої на усунення причин фізичної чи психологічної небезпеки.

Шкільне навчання завжди супроводжуване підвищеною тривожністю, яку доцільно витлумачувати як негативний і позитивний вияв дитини. За оптимального рівня тривога може бути активізована навчанням, стати більш ефективною.

Навпаки, дитину охоплює паніка, коли рівень тривожності перевищує оптимальну межу. Прагнення уникнути неспіху також посилює страх невдачі. Як наслідок, рівень тривожності стає постійною перепоною й породжує такі негативні симптоми, як шкільна дезадаптація, шкільна фобія, хронічна неуспішність, шкільний невроз тощо. Їх поява є результатом незадоволення важливих потреб, це стійке негативне переживання, занепокоєння, очікування неблагополуччя з боку оточення.

Науковці наголошують, що дітям цього віку властиві психологічні особливості, які сприяють виникненню тривожності: підвищена емоційна чутливість до зовнішніх впливів та сильна зовнішня і внутрішня реакція на них; недостатньо розвинена довільність пізнавальної і, особливо, емоційно-вольової сфер; безпосередність сприйняття зовнішнього світу і обмеженість форм адаптивних реакцій на впливи; високий рівень наслідування та емоційного зараження; залежність від оцінок дорослих; низька здатність протистояти чужій думці тощо. Тому саме в цьому віці тривожність може закріпитися як властивість особистості. Як наголошують С. Томчук та М. Томчук, «великою мірою тривожність пов'язана із незадоволенням потреб молодшого школяра. І якщо в дитини є тривожність в одній сфері, то вона впливає і на інші сфери життя, блокуючи і викривляючи при цьому нормальний, повноцінний розвиток особистості» [3].

У царині усіх можливих проявів емоційної сфери дитини нашу увагу привернула тривожність молодших школярів, яка виступає яскравою ознакою шкільної дезадаптації дитини та може негативно впливаючи на всі сфери її життєдіяльності – не лише на навчання, але й на спілкування, здоров'я і загальний рівень психологічного благополуччя. Тривожність молодшого школяра є ознакою труднощів в процесі шкільної адаптації, може проявлятися в поведінці найрізноманітнішими способами, маскуючись під інші проблеми.

Діагностика дозволить своєчасно виявити дітей з підвищеним рівнем тривожності та забезпечити їм відповідний психолого-педагогічний супровід і своєчасне проведення корекційної роботи сприятиме зниженню тривожності та формуванню адекватної поведінки у дітей молодшого шкільного віку

Емпіричне дослідження проводилось упродовж квітня-вересня 2023 року. У дослідженні взяло участь 105 учнів початкових класів Теробовлянського академічного ліцею імені Ярослави Стецько. До вибірки увійшло 40 учнів 1 класу (1А клас – 20 учнів, та 1Б клас – 20 учнів), 20 учнів 2 класу, 25 учнів 3 класу та 20 учнів 4 класу (досліджені у квітні-травні 2023 року, у 2023/2024 навчальному році 4 клас у ліцеї відсутній).

Метод експертних оцінок дав змогу також залучили до дослідження 19 педагогів, психолога та соціального працівника. Експертами виступили досвідчені члени педагогічного колективу Теробовлянського академічного ліцею імені Ярослави

Стецько: педагог вищої категорії, вчитель початкових класів М. Шафаровська; педагог вищої категорії, старший педагог, вчитель початкових класів О. Куліковська; педагог вищої категорії, вчитель-методист, вчитель початкових класів Г. Кріль; педагог вищої категорії, вчитель початкових класів, педагог-організатор Г. Яворська; керівник методичної комісії, педагог вищої категорії, старший вихователь Н. Шманько; практичний психолог закладу освіти А. Соха та соціальний працівник Н. Бойчук-Дульгер, а також 14 вчителів початкових класів інших закладів загальної середньої освіти Теробовлянщини.

До діагностичного інструментарію дослідження тривожності молодших школярів увійшли: методика діагностики шкільної тривожності Філіпса, проєктивна методика «Обери потрібне обличчя» Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен, в адаптації Яценко та метод експертних оцінок.

Метод експертних оцінок є ефективним інструментом для збору думок та оцінок від компетентних фахівців-експертів у певній сфері діяльності. Цей метод може бути застосований для оцінки чинників освітнього середовища, які справляють вагомий вплив на розвиток емоційної сфери молодших школярів. За цього експертами можуть бути педагоги, психологи, соціальні працівники, котрі безпосередньо контактують з молодшими школярами та мають змогу споглядати та співпрацювати з ними в різних ситуаціях шкільного життя. При використанні методу експертних оцінок

бралось до уваги те, що у 2020 році затверджено новий Професійний стандарт вчителя, який передбачає у нього соціальну та емоційно-етичну компетентності.

Проведене дослідження надало можливість схарактеризувати поінформованість, ставлення, уявлення педагогічних працівників/-ниць в контексті проблеми дослідження про затребуваність розробки системи психолого-педагогічних умов для розвитку емоційної сфери молодших школярів, а також їх потреби в інформаційній, організаційній та методичній підтримці.

Дослідження особливостей прояву шкільної тривожності в учнів здійснювалось нами за допомогою тесту шкільної тривожності Б. Філіпса. Він дозволяє визначити не лише рівень загальної тривожності у школі, але й основні чинники/шкали, які її зумовлюють.

На сукупній вибірці учнів 1-А і 1-Б класів виявлено високі показники тривожності за низкою чинників. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що «загальна тривожність у школі» переважно представлена високим рівнем у 46 % молодших школярів, хоча третина учнів (30 %) демонструють низький рівень якості. Школа як провідний соціальний інститут породжує тривожність і постає вагомим чинником стресу. Показник «переживання соціального стресу» представлений майже ознаковою кількістю молодших школярів високого, середнього та низького рівня (відповідно 33 %, 34 % та 33 % досліджуваних) (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Рівнева характеристика шкільної тривожності у першокласників (за тестом Б. Філіпса) (частка досліджуваних у %)

Рівні тривожності	Шкали/чинники тривожності							
	Загальна тривожність у школі	Переживання соціального стресу	Фрустрація досягнення успіху	Страх самовираження	Страх ситуації перевірки знань	Страх не відповідати очікуванням	Низький фізіологічний опір стресу	Проблеми і страхи у стосунках зчителями
Низький	30	33	36	26	48	29	29	24
Підвищений	24	34	40	28	31	28	38	32
Високий	46	33	24	46	21	43	33	44

Серед першокласників найменше осіб (24%) засвідчили високий рівень «фрустрації досягнення успіху», 40% – середній рівень та 36% – низький. Натомість за чинником «страх самовираження» зафіксовано найбільшу кількість першокласників (46%) із високий рівень прояву діагностованого параметру, та 28% – із підвищеним рівнем та 26% із низький рівень.

Більшість першокласників (48%) не виявляє тривожності в ситуації оцінювання їхніх знань. Проте, показник «страх не відповідати очікуванням» засвідчує, що більшість молодших школярів цього віку (43%) демонструють високий рівень побоювань не відповідати соціальним нормам, а 28%

учнів демонструють підвищений та 29% - низький рівні такої властивості.

Щодо показника «низький фізіологічний опір стресу» варто зазначити, що першокласники виявляють як низький рівень цього показника (33% досліджуваних), так і високий (29% досліджуваних). Суттєва частина досліджуваних визнає тривожність, пов'язану із взаєминами з учителями. Так, за показником «проблеми та страхи у взаєминах з учителями» констатовано: у 44% – високий рівень, у 32% – підвищений і лише у 24% – низький рівні.

Учні другого класу за окремими чинниками шкільної тривожності продемонстрували результати, суттєво відмінні від результатів першокласників, а за окремими чинниками – тотожні. В учнів

другого класу із-поміж чинників тривожності «страх самовираження» високого рівня виявлено у 47% досліджуваних, підвищеного рівня – у 25% та низького рівня – у 27%. Ці показники майже тотожні показникам першокласників, що говорить саме про вікові особливості прояву діагностованого параметра. Подібна тенденція простежується і за чинником «страх не відповідати очікуванням»: високий рівень – у 42%, у 29% – підвищений та у 29% – низький рівні.

Виявлено цікаву тенденцію: у 45 % другокласників «фрустрація досягнення успіху» низького

рівня, у 21 % – підвищеного та у 32 % – високого. Цікаво, що майже у половині відсутня «фрустрація досягнення успіху», а у 40 % – «страх ситуації перевірки знань». Це дає підстави говорити про переваги сучасної системи освіти, що відмовляється від бального оцінювання учнів перших двох класів. Суттєво відмінними від першокласників отримано показники за чинником «проблеми і страхи у стосунках з учителями»: у 46 % зафіксовано низький рівень, у 37 % – середній і лише у 17 % – високий рівень (див. табл.2).

Таблиця 2.

Рівнева характеристика шкільної тривожності у другокласників (за тестом Б. Філіпса) (частка досліджуваних у %)

Рівні тривожності	Шкали тривожності							
	Загальна тривожність у школі	Переживання соціального стресу	Фрустрація досягнення успіху	Страхи самовираження	Страхи ситуації перевірки знань	Страхи не відповідати очікуванням	Низький фізіологічний опір стресу	Проблеми і страхи у стосунках з учителями
Низький	30	21	45	27	40	29	26	46
Підвищений	33	39	21	26	28	29	39	37
Високий	37	40	32	47	32	42	35	17

Із вибірки досліджуваних третього класу у 45 % дітей переважає чинник «загальна тривожність у школі» високого рівня розвитку, у 30 % – підвищеного та у 25 % – низького рівнів. За чинниками «переживання соціального стресу» 37 % продемонстрували високий рівень, 29 % – підвищений і 34 % – низький рівні. «Страхи самовираження» у 37 % – високого рівня, у 29 % – підвищеного і у 34 % – низького рівнів.

Утім, тривожність за чинниками «переживання соціального стресу», «фрустрація досягнення

успіху», «страх не відповідності очікуванням» мають високий, підвищений і низький рівні вираження майже в однаковій кількості третьокласників. І надалі високим є відсоток дітей (45 %), які демонструють низький рівень тривожності за чинником «проблеми і страхи у стосунках з учителями». Отже, очікування референтних осіб (учителі, батьки), взаємини з учителями не є чинником шкільного стресу в сучасній початковій школі (див. табл. 3).

Таблиця 3

Рівнева характеристика шкільної тривожності у третьокласників (за тестом Б. Філіпса) (частка досліджуваних у %)

Рівні тривожності	Шкали тривожності							
	Загальна тривожність у школі	Переживання соціального стресу	Фрустрація досягнення успіху	Страхи самовираження	Страхи ситуації перевірки знань	Страхи не відповідати очікуванням	Низький фізіологічний опір стресу	Проблеми і страхи у стосунках з учителями
Низький	25	34	35	34	24	36	27	45
Підвищений	30	29	36	29	37	29	37	33
Високий	45	37	29	37	39	35	36	22

Наприкінці навчання в початковій школі можна помітити збільшення кількості четвертокласників із високим рівнем тривожності за чинником «загальна тривожність у школі» (42 %) та із достатнім рівнем (22 %). Також за чинником «страх ситуації перевірки знань» зафіксовано зростання кількісних показників високого (39%) і підвищеного рівнів (24 %) на протилежну

менше вираженому низькому рівню (37 %) (див. табл. 4). Отже, саме наприкінці навчання в початковій школі виявляється оформлення шкільного стресу внаслідок ситуації перевірки знань. Шкільний стрес виявляється в учнів, вмотивованих до навчання, на рівні зниження фізіологічного опору стресу, що спричинює зниження стресостійкості молодших школярів.

Рівнева характеристика шкільної тривожності у четвертокласників (за тестом Б. Філіпса) (частка досліджуваних у %)

Рівні тривожності	Шкали тривожності							
	Загальна тривожність у школі	Переживання соціального стресу	Фрустрація досягнення успіху	Страх само-вираження	Страх ситуацій перевірки знань	Страх не відповідати очікуванням	Низький фізіологічний опір стресу	Проблеми і страхи у стосунках з учителями
Низький	36	29	22	37	37	33	20	24
Підвищений	22	46	41	25	24	36	33	39
Високий	42	25	37	38	39	31	36	37

Проведене емпіричне дослідження шкільної тривожності молодших школярів доводить, що школа як провідний соціальний інститут породжує тривожність і постає чинником стресу. Академічні досягнення мають вплив на становлення фрустрованості молодших школярів. Педагогічним працівникам варто проводити роботу з дітьми щодо об'єктивного сприймання ними власних академічних успіхів та очікувань із цього приводу.

Велика кількість учнів, насамперед першого і другого класів, не виявляє страху перед оцінюванням знань. Такий результат варто трактувати як успішне просування ідей сучасної української школи в контексті реформи освіти «Нова українська школа», що поступово корегує роль оцінки як показника знань учнів. Оцінювання дедалі більше стає педагогічним, а не формальним.

Показник «страх не відповідати очікуванням» засвідчує, що більшість молодших школярів побоюється невідповідності соціальним нормам. Щодо показника «низький фізіологічний опір стресу» варто зазначити, що молодші школярі виявляють як низький рівень цього показника, так і високий. Показники стресостійкості на рівні нервової системи школярів потребують цілеспрямованих корекційних засобів щодо необхідності їх розвитку.

Позитивними вважаємо отримані результати, які засвідчують, що невелика кількість досліджуваних виявляє страхи, пов'язані із взаєминами з учителями. Отже, молодші школярі 1-3 класів не демонструють страхів і тривожності щодо особистості вчителя, його соціальної ролі, а вчителі при побудові взаємин з учнями частіше орієнтуються на партнерську модель, демократичний стиль керівництва. Проте, у четвертокласників переважають більші показники тривожності у діаді «дитина-дорослий», що може бути пов'язано із дорослішанням та наближенням до підліткового періоду.

Загалом, високі показники тривожності за чинниками у першому класі можна пояснити вступом дитини до школи, періодом адаптації до нових умов життя. Привернув увагу і значний відсоток другокласників з високим рівнем прояву тривожності за окремими чинниками, що є свідченням формування учбової діяльності як провідної у цьому віці. Найбільше дітей із низькими рівнями тривожності за критеріями виявлено у третьому класі, що пов'язано зі зниженням інтересу до навчання, «насиченістю учінням», втратою бажання вчитися через втому, розумові навантаження, навчальні

труднощі.

Проте, варто взяти до уваги, що нормальним рівнем тривожності за чинниками, презентованими в методиці Б. Філіпса, є власне низький рівень, а підвищений рівень у сумі з високим говорять про емоційне неблагополуччя сучасних дітей. Якісний аналіз змістової сторони отриманих даних показав, що у молодших школярів поява і закріплення тривожності зумовлюється емоційним неблагополуччям в основних системах навчальної взаємодії. Зокрема, виникненням та тривалим чи постійним переживанням емоцій негативної модальності – таких як страх, хвилювання, напруга, роздратування.

Відтак, значну кількість учнів з високим рівнем шкільної тривожності також виявлено у четвертому класі, що обумовлено, на нашу думку, підготовкою молодших школярів до переходу з початкової у середню ланку школи.

Метод експертних оцінок допоміг розширити інтерпретацію отриманих показників. На думку педагогів, яких запрошено до дослідження у статусі експертів, додатковими детермінантами появи і розвитку високого рівня шкільної тривожності найчастіше є:

- страхи, пов'язані із взаєминами в учнівському колективі (негативний емоційний досвід налагодження стосунків з однокласниками, агресивність учнів, соціальна позиція «ізолюваного» учня);
- індивідуально-типологічні особливості нервової системи дитини (підвищена емоційна збудливість, надмірна емоційна чутливість, слабкий тип вищої нервової діяльності, який відповідає меланхолійному типу темпераменту);
- успішність/неуспішність у навчанні (невдачі в оволодінні знаннями, педагогічні оцінки);
- страхи, пов'язані зі стосунками з учителями (негативне ставлення педагога до учня, емоційна холодність, авторитарний стиль спілкування, «наклеювання ярликів» на дітей, залякування, покарання учнів);
- негативний досвід внутрішньосімейних стосунків (авторитарний стиль виховання, гіперопіка, насильство різних форм щодо дітей і домашнє насильство) тощо.

Доповнюючою діагностичною методикою в рамках магістерського дослідження обрано проєктивну методику «Обери потрібне обличчя» Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен в адаптації Т. Яценко (див. табл. 5).

Розподіл молодших школярів за рівнем тривожності

Рівні тривожності	Кількість респондентів сукупної вибірки	Відсоток респондентів сукупної вибірки
Високий	32	31 %
Середній	45	47 %
Низький	23	22 %
Всього	105	100 %

Встановлено, що у сукупній вибірці респондентів молодшого шкільного віку у 31 % продіагностованих дітей виявлено високий рівень тривожності, у 47 % – середній рівень і у 22 % – низький рівень тривожності (див. рис. 1.).

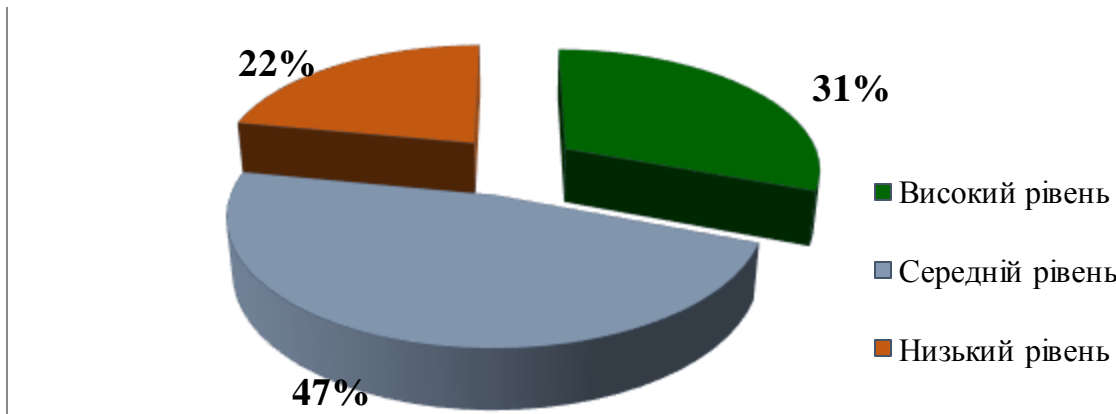

Рис. 1. Відсоткове співвідношення молодших школярів за індексом тривожності (N=105)

Емпіричні показники засвідчили, що у 89 % дітей молодшого шкільного віку наявний у сумі високий та середній рівні тривожності, що є дуже насторожуючим психологічним параметром. Найчастіше молодші школярі при підборі сумного чи усміхненого обличчя робили свій вибір на користь сумного. Аналіз змісту проєктивних картинок засвідчує, що окремі респонденти безвідносно до статі при аналізі картинок №4, №5, №6 і №12 прив'язували їх зміст до сучасних умов воєнного стану: «потрібно швидко одягатися і бігти в укриття», «чути тривогу і всі біжать ховатися», «налякався хлопчик, бо чути сирену», «мама каже залишати гратися і йти в бомбосховище» тощо. Такі пояснення дітей в ході діагностичного обстеження виявлено вперше за весь час роботи авторки магістерської роботи на посаді практичного психолога ліцею. Прикметно, що у низці випадків під час виконання методики респонденти з авторкою роботи і вчителькою були змушені перервати роботу і швидко переміститися в укриття школи, тому що звучав сигнал тривоги через систему оповіщення...

Коли дитина відчуває тривожність частіше (до прикладу, протягом більшості днів і місяців) і інтенсивніше, ніж інші діти того ж віку, є ймовірність того, що дитина має тривожний розлад. Нарешті, ті діти, які відчувають певний перелік тривожних симптомів частіше та інтенсивніше, ніж однолітки, мають більшу ймовірність також відчувати значні порушення у своєму житті. Це порушення може перервати або навіть перешкодити їм брати участь у різноманітних типових дитячих переживаннях, таких як: відвідування школи, приєднання до соціальних груп, спортивних секцій, задовольняти очіку-

вані вікові вимоги, до прикладу, виконувати домашнє завдання та знаходити друзів.

Дослідження дитячої тривожності є досить важливим у зв'язку з проблемою емоційного розвитку сучасних українських дітей у часі повномасштабної війни і проживання ними екстремальних життєвих ситуацій, так як підвищена тривожність може дезорганізувати діяльність дитини.

Проведене діагностичне обстеження засвідчило необхідність розробки методичних рекомендацій педагогам щодо створення сприятливих психолого-педагогічних умов для емоційного розвитку молодших школярів, піклування про їхнє психологічне благополуччя та організації дружнього до дитини і безпечного освітнього середовища.

Організовано просвітницьку роботу з членами педагогічного колективу Тербовлянського академічного ліцею імені Ярослави Стецько. Ми ставили за мету поповнити знання членів педагогічного колективу новою інформацією про психолого-педагогічні умови створення дружнього до дитини, психологічно безпечного освітнього середовища, попередження проявів шкільної тривожності та інших негативних емоційних станів школярів.

Організовано і проведено для вчителів початкової ланки освіти, психолога та соціального працівника ліцею такі просвітницькі заходи:

- науково-методичний семінар «Роль педагога у плеканні психологічного здоров'я молодших школярів»;
- круглий стіл «Емоційне благополуччя учнів у сучасному закладі освіти»;
- психолого-педагогічний консиліум «Як зберегти психологічне здоров'я дитини в умовах війни та повоєнного відновлення»;

- ділова гра «Початкова школа – простір без насильства».

У роботу з подолання тривожності учнів початкової школи були включені і їх батьки. Робоча з батьками передбачала виступ на бітьківських зборах із інформуванням з мультимедійним супроводом на тему: «Роль батьківської сім'ї у розвитку емоційної сфери дітей та плекання їхньої життєвості». У ході інформування акцентовано увагу батьків на тому, що подолання тривожності молодших школярів буде значно ефективнішим за умов забезпечення в сім'ї: поваги до індивідуальності дитини; виховання самостійності, розвитку спрямованості на вільний вибір; подолання ригідності; допомога у визначенні шляхів виходу із складної ситуації; формування гармонійної системи цінностей та збереження емоційного комфорту; рефлексивного аналізу батьками власних методів виховання, системи заборон, покарань та заохочень; нульової толерантності членів сім'ї до будь-яких видів насильства щодо дітей та домашнього насильства тощо [1].

Перспективами в пізнанні даної проблеми вбачаємо поглиблене вивчення причин виникнення

негативних емоційних проявів у дівчаток і хлопчиків молодшого шкільного віку та розробку комплексної програми психолого-педагогічного супроводу розвитку емоційної сфери молодших школярів як вагомого аспекту їхнього особистісного становлення як у часі війни, так і повоєнного відновлення України.

Перелік використаних джерел:

1. Кізь О. Депривація у батьківській сім'ї як загроза щасливому дитинству. Дитина у тривожному середовищі: розвивальні та відновлювальні практики: збірник тез (31 травня – 1 червня 2021 року, Київ). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 36-40.

2. Слободян О., Кізь О. Діти України у часі війни: психолого-педагогічні умови плекання стійкості. SCIENCE AND SOCIETY: MODERN TRENDS IN A CHANGING WORLD. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vienna, Austria. 2023. Pp. 420-429.

3. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця: КВНЗ «ВАНУ», 2018. 200 с.

Colloquium-journal №34 (193), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>